

Semavi Dinler Geleneğinde Sürdürülebilir Bir Çevre Anlayışının Teolojik Temelleri

Prof. Dr. Münir YILDIRIM
Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Adana/TÜRKİYE

Özet

Dinler, temelde benzer hareket noktaları olmakla birlikte yaşadığımız ortamı ihata eden çevreye yönelik kendilerine has mesajlar vermektedir. Bu mesajlarla tabiattaki tüm varlıklara farklı ölçütlerde değerler yükleyerek onlar hakkında kayıtsız kalmadığını ortaya koyar. Dinlerin çevreye olan bu ilgisi, insana beraber yaşadığı ortamda canlı cansız her varlıkla bir ahenk içerisinde bulunmayı öngörmektedir. Nitekim dinlerin bu öngörüsü insanlığın içerisinde yaşadığı çevreye ilişkin tavrına ahlaki ve ilahi bir dayanak teşkil etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çevre, İnsan, Din, Emanet, Halife

1. Çevre Ve İnsan

Çevre denilince ilk akla gelen insanla birlikte tüm canlıların hayatlarını idame ettirdikleri ortamdır. Burada dikkat edilmesi gerekli olan sadece insani boyut değil canlıları kapsayan bir organik harekettir. Bu organik sistem içerisinde akıllı varlık olarak telakki edilen insanın diğer canlılarla karşılıklı ortaklığıdır. Yani yaşamsal faaliyet sürdürülen ortam ya da sistem içerisinde canlıların birbirleriyle ilişkinin bağımlılığıdır. Esasında, çevre içerisinde varlığını devam ettiren her unsurun diğerine tesiri söz konusudur. Bütün bunların sonucunda genel anlamda çevre; canlı varlıklar üzerinde uzun zaman sürecinde her türlü etkide bulunabilecek faktörlerin toplamıdır (Keleş-Hamamcı, 2005, s. 32).

Şüphesiz insan çevrenin kuşattığı ortam içerisinde en etkili canlıdır. Bu durum çevreye olan etkisi bağlamında düşünüldüğünde negatif bir görünüm arz etmektedir. Şöyle ki, varlığı ve hayati bağımlılığı tamamen çevreye ait etkin bir varlık insan, sanayileşme sonrasında adeta kendini yok etme seviyesine gelmiştir. İnsan-çevre ilişkisi başlangıcında olağan seviyede devam etmesine rağmen teknolojik ve bilimsel ilerlemeler insanı aşırı tüketim ve doğayı sömürme seviyesine getirmiştir. Bu noktada gelinen durumda canlıların ortak yaşadığı ortam insan eliyle telafisi zor sorunların ortaya çıkmasına imkân vermiştir. Günümüzde küresel bir boyut taşıyan çevre sorunları karşısında insan kaçınılmaz bir biçimde çözüm arayışındadır. İlk önce bu sorunların kaynağını tespit daha sonra çözüm yollarının uygulanabilirliğini tartışmaktır.

Kuşkusuz çevre sorunlarının insan ve canlı yaşamını tehdit eder bir seviyeye gelmesinde insandan kaynaklanan maddi sebepler ön plandadır. Ancak bütün bu sorunların temelinde insanlığın manevi yönden eksikliğinin dolayısıyla manevi değerleri geri plana itmesinin de hatırı sayılır bir tesiri söz konusudur. Yaklaşık iki asırlık bir zaman diliminde özellikle son elli yıllık bir dönem içerisinde insan menşeli çevre sorunları önü alnamaz bir boyuttadır. İnsan-çevre ilişkisinde gelinen noktada karşılıklı dengenin zarar görmesi ve bunun düzeltilmesi aşamasında yeni bir paradigmanın şekillenmesini de beraberinde getirmiştir. İşte bu durum önlenemez çevre sorunları karşısında insanın ya bitmek tükenmek bilmeyen arzularına devam ederek çevreyle birlikte kendisinin de yok olması ya da yaşam tarzında

köklü değişikliklere giderek çevreyle barışık yaşam tarzına geçmesi. Artık günümüzde insanlığın çevre sorunları karşısında köklü yöntem değişikliklerine gitmesi kaçınılmazdır.

Çevre sorunları karşısında yeni bir paradigma teşkil etmenin yolu insan-çevre ilişkisini kutsal bir zemine yerleştirmekten geçer. Bu bağlamda temelde çevreyi ihata eden bütün unsurları makro planda kutsalın bir tezahürü biçiminde algılamaktır. Dolayısıyla insan merkezli bir çevreden Tanrıyı temel alan bir kutsal tabiat algısına doğru yönelme şeklindedir. Tabiidir ki Tanrı merkezli kutsal bir tabiat algısı yerleştirmenin hareket noktası çevre sorunlarının din bağlamında ele alınmasıdır. Hemen burada belirtmek gerekir ki dinlerin Tanrı, insan ve çevre arasında kurdukları denge çevre sorunlarına bütüncül bir bakış açısı kazandırmaya katkı yapacak biçimdedir. Bununla birlikte dinler, insanın çevreye olan tutumunun davranış noktasında da katkı sağlayacak oranda düzenlenmesine yardımcıdır (Evkuran, 2008, s. 38). Dinlerin bu istikametteki katkısı etik anlamda bir değer yüklemidir. İnsan-çevre ilişkisi değişen ve çeşitlenen davranışlarla etik sayesinde ahlaki planda değerler üretebilmektedir. İnsan bu değerlere sadık kaldığı ölçüde çevreyle uyumlu, onunla barışık kalabilir. İnsanın bu etik temele uyabilmesi ve bunu sürdürebilir bir hayat tarzına getirmesinde en etkili unsurlardan biri de dinlerin sergiledikleri çevre anlayışlarından haberdar olmasıdır.

2. Çevre Ve Din

Dinler Tarihi geleneğinde bir din ister tarihin derinliklerinde kalsın isterse de yaşayan dinlerden olsun doğrudan ya da dolaylı bir şekilde tabiata, doğaya, ekolojik dengeye hülasa bunların hepsini bünyesinde barındıran çevreye kayıtsız kalmamıştır. Dahası bütün bu dinlerde insanla birlikte canlı-cansız varlıklara farklı ölçütlerde değerler yüklenmiştir. Dünyadaki dinler, insan ve kendisinin dışında ama beraber paylaştığı çevreyle ilişkilerine kaynaklık teşkil etmiştir. Bu kaynaklık insanlığın çevreyle münasebetini ilahi ve ahlaki bir temele dayandırmış ve varlık âleminde yalnız olmadığını vurgulamıştır (Yıldırım, 2014, s. 32-33).

İlkel kabile toplumlarından başlayarak milli ve evrensel dinlerde tabiat ya da doğa her zaman kutsallaştırılmış ve insanın var olmasına etkin sebep olarak algılanmıştır. Dini hayatın ilk otantik halini yansıttığı belirtilen ilkel kabile toplumlarındaki dini düşüncede tabiatla uyum dini algıda, ritüellerde ve günlük hayatta gözlemlenmiştir. Bu toplumlarda insanların tabiata saygısı, kendilerinin tabiatın bir parçası olduğu inancı kuşaktan kuşağa geleneksel bir biçimde aktarılır. Dolayısıyla ilkel kabile insanları kendilerinin tabiata ait olduklarına inanırlar, hayatlarını, beslenmelerini ve dini törenlerini yaşadığı tabiata uygun bir şekilde devam ettirirler. Yaşam tarzları, günlük hayatta, avcılıkta ve dini törenlerde tabiatla denge ve hassas ayara uygun bir şekildedir. Etraflarını kuşatan hayvan ve bitkilerin hatta diğer cansız nesnelere insanla ortak çevreyi oluşturduklarından dolayı onlara karşı insan kadar saygı duyulur. Diğer taraftan ilkel kabile insanların dini hayatlarının merkezindeki “mana” ve “tabu” anlayışları tamamen içinde buldukları tabiatla bağımsız düşünülemez. Zira bu toplumlar “mana” da normal yaşantılarını idame ettikleri çevrelerindeki nesnelere ulaşılmaz, korkutucu ve saygı duyulması gereken bir gücün ifadesini bulmaktadır. Bununla birlikte “tabu” inancıyla tabiatla bazı nesnelere dokunmanın, yaklaşmanın ve yenilmesinin yasaklığını ya da belirli arınma usullerinin icra edilmesi gerektiğini sergilerler (Yıldırım, 2014, s. 33-34).

Dinlerin çevre konusundaki tavırları çevre sorunlarının aşılabilir bir duruma geldiği bu günlerde çözüm üretmenin en geçerli yollarındandır. Kuşkusuz dinlerin bu sorunlara yaklaşımı insanların ruh dünyalarına ve maneviyat alanına yönelik etik karakterlidir. Dinler çevre ile ilgili temel yaklaşımlarını sunar, insan-çevre ilişkisini çizer ve ana hatlarıyla ortaya konan bu ilkelerin tüm insanlar tarafından harekete geçirilmesini ön görür. Aynı zamanda dinler, çevre etiği kapsamında metafizik bir temel de hazırlar. Din-çevre münasebeti çerçevesinde dinler, çevre sorunları karşısında insanlığa metafiziki bilginin ve etik değerlerin yeniden ihya edilmesini tavsiye eder. Nihayetinde dinlerin çevre hususundaki yaklaşımı çevreye ilk yaratılıştaki olduğu gibi tekrar kutsal niteliği kazandırmaktır (Nasr, 1991, s. 8).

Yeryüzündeki dinlerin çevre hususunda mesaj verdikleri pek çok hakikat kendi kutsal metinleri çerçevesinde çizilmiştir. Hitap ettikleri topluluklara bu hakikatlere uyulmasının kendi yararlarına olacağını söylerler. Bu çerçevede burada tüm dinlerin çevre konusundaki görüşlerinden ziyade sadece semavi dinlerin bu hususa yaklaşımları ana hatlarıyla izah edilmeye çalışılacaktır.

2. 1. Semavi Dinlerde Çevre Algısı

2. 1. 1. Yahudilik ve Çevre

Semavi dinlerin ilki olan Yahudilikte çevrenin hâkimi ve yaratıcısı şüphe götürmez bir biçimde tanrıdır. Yahudi kutsal kitabında Tanrı, eseri tabiatı iradesiyle beğenerek, özenerek yaratmıştır. Bu durum şu şekilde anlatılır: *“Tanrı yarattıklarına baktı ve her şeyin çok iyi olduğunu gördü”* (Tekvin, 1/31). Yahudilikte Tanrının, içinde canlıların yaşadığı dünyayı en güzel şekilde yarattığı ve ondan övgülerle bahsettiği bunun da Tanrının kudretinin bir gereği olduğu vurgulanır. *“Rab’be övgüler sun, ey gönlüm! Ya Rab Tanrım, ne ulusun! Görkem ve yücelik kuşanmışsın, Bir kaftana bürünür gibi ışığa bürünmüşsün. Göklere bir çadır gibi geren, Evini yukarıdaki sular üzerine kuran, Bulutları kendine savaş arabası yapan, Rüzgârın kanatları üzerinde gezen, Rüzgârları kendine haberci, Yıldırımları hizmetkâr eden sensin. Yeryüzünü temeller üzerine kurdun, Asla sarsılmasın diye, Engini ona bir giysi gibi giydirdin, Sular dağların üzerinde durdu. Sen kükreyince sular taşı, Göğü gürletince hemen çekildi. Dağları aşıp derelere aktı, Onlar için belirlediğin yerlere doğru... Vadilerde fışkırttığın pınarlar, Dağların arasından akar. Bütün kır hayvanlarını suvarır, Yaban eşeklerinin susuzluğunu giderirler. Kuşlar yanlarında yuva kurar, Dalların arasında ötüşürler. Gökteki evinden dağları sularsın, Yeryüzü işlerinin meyvesine doyar. Hayvanlar için ot, İnsanların yararı için bitkiler yetiştirirsin; İnsanlar ekmeğini topraktan çıkarsın diye... Mevsimleri göstereceğin diye ayı, Batacağı zamanı bilen güneşi yarattın... Ya Rab, ne çok eserin var! Hepsini bilgece yaptın; Yeryüzü yarattıklarınla dolu. İşte uçsuz bucaksız denizler, İçinde kaynaşan sayısız canlılar, Büyük küçük yaratıklar...”* (Mezmurlar, 104/1-25).

Yahudi inancında çevre ile insan ilişkisine de dikkat çekilir. Ancak burada üzerinde durulması gereken husus insanın canlılar içerisinde üstünlüğünün zikredilmesidir. Bu bağlamda Tanrının yarattığı çevre konteksinde en etkin varlık insan olmakla birlikte diğer varlıkların insanın tahakkümü altında onun yararlanması için yaratılmışlardır. Yahudi kutsal kitabında bu durum şu şekilde anlatılır: *“... Görüntümüzde ve benzeşimizde insan yapalım. Denizin balıklarına, gökyüzünün kuşlarına, çiftlik hayvanlarına ve tüm yeryüzüne ve üzerinde hareket eden tüm toprak hayvanlarına hükümlerini. Tanrı adamı kendi*

görüntüsünde yarattı; onları erkek ve dişi olarak yarattı. Ve onları mübarek kıldı ve Tanrı onlara dedi: Verimli olun ve çoğalın ve yeryüzünü doldurun ve onu ele geçirin. Denizin balıklarına, gökyüzünün kuşlarına ve yeryüzü üzerinde hareket eden tüm hayvanlara hükmedin...” (Tekvin, 1/25-28).

İnsanın hükümleraltında olan çevrenin korunması da insanın yükümlülüğü altındadır. Nitekim çevrenin ihata ettiği ortamda canlı-cansız mevcudatın zarar görmemesi insandan istenir. Özellikle çevredeki yeşilliğin ve ağaçların boş yere tahrip edilmesi kesinlikle yasaklanmıştır. *“Bir şehre, onu ele geçirmek için savaşmak üzere uzun bir süre kuşatma uyguladığında, şehrin ağacını, üzerine baltayı savurup yok etme. Ondan meyve yiyeceksin; bu yüzden onu kesme; zira insanın yaşamı kırım ağacına bağımlıdır ve bu ağaç senin önündeki kuşatmaya dâhildir. Ancak yiyecek üreten bir ağaç olmadığını bildiğin bir ağaç söz konusuysa onu yok edebilir veya kesebilir ve bunu kullanarak seninle savaş yapan şehre karşı kuşatma araçları inşa edebilirsin”* (Tesniye, 20/19-20).

Yahudi çevre anlayışında Tanrının kutsal kitapta zikrettiği gibi en güzel bir şekilde yarattığı ve içerisine yerleştirdiği dünyayı koruması, ona hâkim olması insandan istenmektedir. Hulasa bu durumda insan semavi dinlerin ilki olan Yahudilikte çevrenin bütün anlamda da dünyanın muhafaza edilmesi için görevlendirilen bir emanetçi konumundadır. Yahudi inancı da insana yüklenen bu görevi hakkıyla yerine getirilmesini emretmektedir.

2. 1. 2. Hıristiyanlık ve Çevre

Hıristiyan inancında Yahudilikte olduğu gibi kainatın tek yaratıcısı Tanrıdır. Dolayısıyla Tanrı dünyanın ve içerisinde var olan bütün varlıkların da mutlak efendisidir. Esasında Hıristiyanlıkta İsa'nın konumu Tanrı ile yarattığı dünya arasındaki ilişkiye yeni bir boyut katmaktadır. Bilindiği gibi Hıristiyan kredisinde Tanrı, insanlığı günahtan kurtarmak için tarihe müdahale etmiş ve İsa bedeninde ete kemiğe bürünerek insanlar arasında yaşamıştır (Michel, 1992, s. 57). Tanrının İsa bedenindeki enkarnasyonu çevre ile kutsal olanın birleşimi biçiminde sunulmaktadır. Bu durumda Tanrının yarattığı tabiat da manevi değer kazanmakta ve insandan ona sahip çıkılması istenmektedir.

İsa Mesih insanları aydınlatırken hitap ettiği topluklara çevreden esinlenerek anlatımlarda bulunur. Bu durum Yeni Ahitte şu şekilde izah edilir: *“İsa onlara başka bir benzetme anlattı: ‘Göklerin egemenliği, tarlasına iyi tohum eken adama benzer’ dedi. Herkes uyurken, adamın düşmanı geldi, buğdayın arasına delice ekip gitti. Ekin gelişip başak salınca, deliceler de görüldü. Mal sahibinin köleleri ona şöyle dediler: Efendimiz sen tarlana iyi tohum ekin demediniz mi? Bu deliceler nereden çıktı? Mal sahibi bunu bir düşman yapmıştır dedi... Bırakın biçim vaktine kadar birlikte büyüsünler. Biçim vakti orakçılara, önce deliceleri toplayın diyeceğim, yakmak için demet yapın. Buğdayı ise toplayıp ambarıma koyun”* (Matta, 13/24-29). Çevredeki canlıların zarar görmesinden insanların sorumlu olduğu da dile getirilir: *“Beş serçe iki meteliğe satılmıyor mu? Ama bunlardan bir teki bile Tanrı tarafından unutulmuş değildir”* (Luka, 12/6). Bunun yanında İsa Mesih çevredeki mevcut canlılardan isim zikrederek onlardan benzetmeler de kurmaktadır: *“Ulusların hepsi O'nun önünde toplanacaklar, O da koyunları keçilerden ayıran bir çoban gibi, insanları birbirinden ayıracak. Koyunları sağına, keçileri soluna alacak”* (Matta, 25/31-33).

Hıristiyan inancına göre yeryüzünün krallığının Tanrıya ait olduğu, İsa Mesih'in temel görevinin de bunu insanlara açıklamak olduğu bildirilir. Tanrının sahibi olduğu tabiatın

ahenk ve uyum içinde tasarlandığı, insanın bu düzeni bozmaması gerektiği ve bunu korumakla da yükümlü olduğu vurgulanır. “ *Göksel egemenlik, yolculuğa çıkan bir adamın kölelerini çağırıp malını onlara emanet etmesine benzer...*” (Matta, 25/14). İnsan, Tanrının bağış ve lütufta bulunduğu dünyada koruyucu görevini sınırsız bir yetki şeklinde görmekten ziyade sonraki kuşaklara emanet aldığı gibi aktaracağını fark etmelidir. Netice itibarıyla Hıristiyan inancında Tanrının eseri olan çevrenin kötüye kullanılması, tahrip ve israf edilmesi yasaklanmıştır. Tanrının yarattıkları arasındaki en çok değer verdiği insan emanetçi konumundadır.

2. 1. 3. İslam ve Çevre

İslam önceki semavi dinlerin geleneğini sürdürerek genel anlamda tüm kâinatın muazzam ihtişamıyla Allah’ın eseri olduğunu vurgular. Kâinat, Allah’ın ilim, kudret ve iradesinin bir sonucu olarak kusursuz, tam bir düzen ve ahenk içerisinde yaratılmıştır. Bu bağlamda Kur’an’da da çok sık zikredilen âlemin, bir düzen, ölçü ve intizam bütünlüğünü yansıtmaması tamamen Allah’ın sınırsız ilminin ve kudretinin bir delilidir.

İslam çevre anlayışı, üzerinde hayatın idame ettirildiği tabiatı korumaya yöneliktir. Bu çerçevede en güzel şekilde yaratılan insan, kendisinin de içerisinde yaşadığı çevredeki düzeni, ahengi ve ihtişamı bozmamaya çalışacaktır. Zira insan-çevre ve tabiattaki varlıklar birbirlerini tamamlayan bir bütündür. Çevreyi korumak, yaratıcının bir ayeti olarak değerini muhafaza etmektedir. Diğer taraftan tabiattaki varlıklar yaratıcısına devamlı tespih halindedir. Ancak insanlar bu durumun şeklini ve niteliğini anlayamayabilirler. Kuran’ın tanımladığı bu hakikat aynı zamanda çevreyi korumak için ilave bir tedbirdir (Yıldırım, 2014, s. 55). Kuşkusuz kâinatın kanunlarının Allah tarafından konulması bilinci, bu dengenin zedelenmemesi, çevrenin sonraki kuşaklara da aktarılması insanın ilahi görevidir. Nitekim Kur’an’ın deyişiyle yeryüzünün emanetinin insana yüklenmesi bu sorumluluğun insan açısından onurunu yansıtmaktadır (Özdemir, 1997, s. 126).

İslam çevre ve tabiat anlayışının temellerini hiç şüphesiz Kur’an atmaktadır. Diğer ilahi dinlerin geleneğinde olduğu gibi çevre ve onunla alakalı bir takım kurallar ve sorunların üstesinden gelme hususundaki enir ve yasaklar Kur’an kaynaklıdır. Bu bağlamda İslam’ın çevreye bakışını ya da tabiatla ilgili temel esasları tevhid, halife, düzen ve denge kavramları çerçevesinde düşünmek mümkündür (Yıldırım, 2014, s. 56).

Tevhid ilkesinin çevre anlayışı kapsamında düşünülmesinin amacı canlı-cansız tüm varlıkların yaratıcısının ve tek sahibinin Allah olduğunu vurgulamaktır. Allah’ın eşsiz eseri kâinat ve tabiattaki tüm varlıklar belirli bir hedef doğrultusunda yaratılmıştır. Kur’an’da açıkça var edilen her varlığın boş yere yaratılmadığı, takdir edilen bir amaç ve görev doğrultusunda varlık âlemine çıkarıldığı zikredilir: “*De ki; Siz yeryüzünü iki günde/evrede yaratan Allah’ın tek gerçek ilah/tanrı olduğunu inkâr ediyor ve O’na ortaklar koşuyorsunuz öyle mi? Hâlbuki O âlemlerin rabbidir. Allah yeryüzünü sabit dağlarla perçinledi; orayı verimli ve yaşanabilir hale getirdi. Canlıların yiyecek ihtiyaçlarının temini için orada belli bir düzen takdir/tesis etti ve bütün bunları (ilk iki günle beraber toplam) dört günde/evrede gerçekleştirdi. Ayrıca Allah duman/gaz halinde bulunan göğe yönelip ona ve yeryüzüne, ‘Benim yaratma kanunuma ister gönüllü ister gönülsüz olarak boyun eğin.’ buyurdu. Onlar da ‘Senin kanununa gönüllü olarak boyun eğdik’ diye karşılık verdiler. Böylece Allah gökleri iki günde/evrede yedi tabaka halinde düzenledi ve her tabakaya kendi işlevini bildirdi. Biz dünyaya en yakın gökyüzünü kandillerle/yıldızlarla donattık ve onu koruyup güvenli kıldık. İşte bütün bunlar üstün kudret sahibi olan ve her şeyi hakkıyla bilen Allah’ın takdir ve tesis ettiği bir düzendir” (Fussilet, 9-12). Yine başka*

bir ayette şu şekilde bilgi verilir: “... Göklerin ve yerin yaratılışı hakkında düşünürler ve ‘Rabbimiz’ derler, ‘Sen bu kâinatı boş yere yaratmadın’...” (Al-i İmran, 191).

İslam’ın çevre algısına yönelik halife kavramı üzerinde durması insanın sorumluluk ve emanetçilik görevini yüklenmesiyle ilişkilendirilebilir. Bu kapsamda Kur’an’da insanın yaratıcı tarafından var edilen mevcudatta emanetleri koruması ve bunlar üzerinde israfa kaçmamak şartıyla tasarrufta bulunması istenir: “O Allah ki, gökleri ve yeri yaratmış, gökten yağmur yağdırmış ve yağmurun bereketiyle size rızık olarak nice ürünler meydana getirmiş, tabiattaki yasalarına uygun olarak denizlerde süzülüp gitmek üzere gemileri hizmetinize amade kılmış, ırmakları da istifadenize sunmuştur. Yine O, kendi yörüngelerinde düzenli olarak seyreden güneşi ve ayı istifadenize sunmuş, geceyi ve gündüzü de yaşamanız için son derece faydalı kılmıştır. Dahası O size yaşamanız için gerekli olan her şeyi verdi. O’nun size verdiği nimetleri saymaya kalksanız, mümkün değil sayamazsınız. Ama gel gör ki (kâfir) insan alabildiğine şükürsüz ve nankördür” (İbrahim, 32-34). Başka bir ayette şu şekildedir: “Allah, yağmur suyuyla sizin için ekinler, zeytinlikler, hurmalıklar ve üzüm bağları ve daha başka çeşitlerden nice ürünler meydana getirir. İşte bütün bunlarda Allah’ın kudretine ve rahmetine işaret eden nice deliller var; fakat bunu anlayacak olanlar akliselimle düşünen kimselerdir. Allah, geceyi ve gündüzü sizin istifadenize sundu. Güneş, ay ve diğer yıldızlar da O’nun emri uyarınca hizmetinize sunulmuştur. Şüphesiz bunlarda da akliselimle düşünen kimseler için dersler ve ibretler var. Allah’ın yeryüzünde sizin için yarattığı enva-i çeşit nimetler var. Şüphesiz bunda da Allah’ın rahmetini ve cömertliğini gösteren deliller var; fakat bunu anlayacak olanlar düşünüp ibret alma kabiliyeti olan kimselerdir” (Nahl, 11-13).

Düzen ve denge kavramı çerçevesinde kâinatın ve tabiatın mükemmelliği anlatılır. Allah’ın yarattığı bu varlık âlemindeki ahenk ve harmoni vurgulanır. Kur’an bu hususta pek çok ayeti delil gösterir. “Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde ve sürelerin değişmesinde, insanların ticaret mallarını taşıyan gemilerin denizlerde yürümesinde, Allah’ın gökten yağdırıp ölü toprağa hayat verdiği yağmurda, her türlü canlıyı yeryüzüne yaymasında, rüzgârları ve gökle yer arasında emre amade olan bulutları yönlendirmesinde Allah’ın kudret ve cömertliğine işaret eden nice deliller vardır. Fakat bunu anlayacak olanlar akliselim ve sağduyu sahibi kimselerdir” (Bakara, 164). Yine Kur’an’ın başka bir pasajında şöyle hitap edilir: “O Kâfirler-müşrikler üstlerindeki gökyüzüne bakıp hiç düşünmezler mi? İbret nazarıyla bakıp da bizim onu nasıl kusursuz şekilde meydana getirip yıldızlarla süslediğimizi görmezler mi? Öte yandan, yeryüzünü bir döşek gibi serdiğimizizi, oraya sabit ve sarsılmaz dağlar yerleştirdiğimizi ve yine orada her türlü güzel bitkiyi yetiştirdiğimizi hiç düşünmezler mi? Biz bütün bunları Allah’a yönelmek isteyen her kulun gönül gözünü açıp ibret alması için yaptık... Evet biz o bereketli yağmurla ölü toprağa can verdik. Kıyamet günü diriliş de böyle olacaktır” (Kaf, 6-11).

İslam’ın Kur’an merkezli çevre anlayışı ana hatlarıyla ortaya konulduğunda şu hususlar dikkat çekmektedir: Allah’ın kâinatı ve yeryüzünü yaratmasıyla birlikte tabiatta insanı halife tayin etmesi, bunu emanetçi olarak da görmek gerekmektedir. Tabiatı insanın emrine vermesi, bu noktada İslam’ın insan merkezli bir tabiat anlayışına sahip olduğu gerçeği ortaya çıkarmaktadır. İnsanın emrinde olan tabiatı imar, inşa ve geliştirme imkânını elde etmesi. Burada insanın tabiatı inşa etme ruhsatı onun başıboş ya da istediğini yapma, tabiatı hor kullanma, dengeyi bozma hakkını vermez. Bütün bunların neticesinde İslam çevre ve tabiat anlayışında, insanın tabiatı sonraki kuşaklara Allah’ın teslim ettiği gibi miras bırakmasıdır (Yıldırım, 2014, s. 65).

Sonuç

Sürdürülebilir bir çevre anlayışının idamesinde temel görev insana düşmektedir. Zira insan, semavi dinlerde yeryüzünde Tanrının halifesi olarak görevlendirilmiştir. Tanrı en güzel bir biçimde yarattığı tabiatı insana emanet etmiş ve bunun gereği olarak onu korumayı da insana yüklemiştir. Nitekim bu dinlerin kutsal kitapları Tanrının yarattığı her şeyi tam ve eksiksiz kabul ettiğinden tabiatın da kutsal bir nesne olduğunu vurgulamıştır.

Semavi dinler geleneğinde çevre, bizzat Tanrının bir eseridir. Tanrının var ettiği bu tabiat en güzel bir şekilde dizayn edilmiş, belirli bir düzen ve intizam içerisinde yaratılmıştır. Bu dinlere göre tabiat, Tanrının varlığı, birliği, sonsuz kudreti ve sınırsız ilminin bir delili biçiminde algılanmaktadır. Esasında bu dinler, tabiatın kutsal bir niteliğinin varlığı konusunda hem fikir olmakla birlikte bunun bir düzen, amaç ve anlamının bulunduğu inanırlar. Bu bağlamda semavi dinler, günümüz dünyasında insanlığın çevreye karşı duyduğu sınırsız saldırganlığını ve açgözlülüğünü gidermenin en etkin yollarından biridir. Sonuçta insana düşen bu emaneti sahiplenmek ve sonraki kuşaklara aynı şekilde bırakabilmektir.

Kaynakça

EVKURAN, Mehmet, “Çevre Bilincinin Teolojik Temelleri Üzerine”, Uluslararası Çevre ve Din Sempozyumu, Cilt: 2, İstanbul, 2008.

KELEŞ, Ruşen – HAMAMCI Can, Çevre Politikası, Ankara, 2005.

NASR, Seyyid Hüseyin, İnsan ve Tabiat, Çev. Nabi Avcı, İstanbul, 1991.

ÖZDEMİR, İbrahim, Din ve Çevre, Ankara, 1997.

YILDIRIM, Münir, Çevre, Din ve Kutsal Tabiat, Adana, 2014.